

Ласло Блашковић

МИ СМО ИЗ МРАЧНИХ ШУМА

Често се сетим Тишмине приче „Хиљаду и друга ноћ”, у којој двоје стрпљивих, уморних Рома лугају Златним Прагом читаве ноћи, јер за њих, ни у једном хотелу, не постоји соба.

Да ли је Тишма имао на уму Кафку, његов неосвојиви, неприступачни, елејски *замак*? Вероватно, само што он није био од писаца који се хвалишу сопственом лектиром. Своје је алузије тајио, доводио у питање.

Тако ће, на пример, Вера Кронер, главни лик *Упошребe човека*, сакрити фамозни Госпођицин дневник, који је добила у мучни аманет, међу друге књиге сличних корица, школске уџбенике тачније, јер и дневници претендују да буду нека врста недосегнутог учила или, још трагичније, а леженовски речено, *само фрагменти неирекидног уништавања*, елем, довитљива девојка склонила је поверену ствар – пре но што коначно одлучи шта би с њом – на место тако очигледно да скривени предмет постаје невидљив, губи се у Истом, у лавиринту једног јединог звука. Треба ли, уопште, рећи да је девојчин поступак далеки а чувени одјек Поовог „Украденог писма”? Ето, ситног ужитка безразложног, литерарног препознавања. Ипак, нема слаћег, перверзнијег задовољства од испразне ерудиције, обзнанило је гласовито књижевно име.

Мала, лична опаска, ако ми дозволите. Тишмине *Дневнике*, са исцифраном посветом, једном сам, из беса, због неког пишчевог поступка који сам сматрао недостојним и себичним, у афекту, с мраком на очима, као какав јунак „Насиља” или „Мртвог угла”, бацио у смеће! Овај мој чин – ако деца ово слушају, запушите им уши! – није био концептуални гест (како се може дадаистички бранити). Можемо га, међутим, тумачити двојачко: као алузију на Поа, на пронађено најскрови-

тије место, са ироничним и нихилистичким подтекстом о Сличном, дакле, као апсолутну литераризацију, као тријумф артифицијелности, или, опет, као потпуни повратак реалном, опипљивом, животном, као истинско Васкрсење, Постање.

Мислим, чак, да је Тишма, готово поетички, инсистирао на извесном читалачком агностицизму, на такорећи програмској несазнатљивости, на становишту да је немогуће ући у туђу причу, у суседну трагедију. И то не само када је говорио да не постоји ниједна књига вредна поновног читања.

Како је онда мислио да побегне, да се склони, да нестане? На Запад га – сам ће то рећи – није вукла жеља за савршенством, већ жудња за мноштвом, за безобличјем, за светом и животом без имена и лица. Одлазити и враћати се, у непрестаном, кривоклетничком процесу. Завршити неиспричан.

Јер, пазите, Тишма је своју приступну, академску беседу назвао „Ненаписана прича”. Не пишући је, објашњавајући своје поетичке разлоге и узусе, Тишма ју је испричао. У реду, такво шта се од доброг писца и очекује. Над читавом том нашом сторијом лебди оцвали анђелак са иницијалима Б. Б., овај пут не блудни и лирични Берт Брехт, већ некада славна глумица Брижит Бардо. Кад је сексепил, њен главни глумачки адут и дар, почео да усахњује, она се, десничарски страшно, бацила у бригу због незаштићених а ишчезавајућих животињских врста, као да томе краја има. Дакле, читава Тишмина конструкција ту је негде и запела, пред лицем човека који крије очи јер мора да устрељи псића који издише, не баш *шайе пресечене возом*, али опет слично, крајње животно. Наравно, читав тај овако литераризован догађај био би за дугу расправу, да пред умусаном инђијском породицом не стоји аутобиографски писац, у савршеној ироничној слици, значи, са бундом, коју је дошао да купи за сина студента у студеном, злаћаном Прагу, од крзна згуљеног с крвавог меса неке мање срећно (да парафразирам Камија) уморене животиње.

Свак зна: Макс Брод није спалио Кафку. (И данас се, око варљивих оригинала, гушају по судовима унуци секретарица које су наследиле рукописе.)

Уосталом, и Госпођица је свој јадни дневник (на чијим је корицама, златним словима, исписан тајанствени, свегутајући наслов) поверила, пред *широким врашима* смрти, својој ученици Вери Кронер, молећи је, кафкијански изможденим, гладним гласом несхваћеног животног уметника, да га преда ватри, што је ова, кад је све речено постало бледо и бесмислено, и учинила. Иста та Вера Кронер, у наступу апсурдне инспирације, после изласка из логора, а пред наговештајем осветнички мирне егзистенције, која не значи помиреност са светом,

него управо предају, спалиће и сопствену биографију (коју је увек могуће улепшати и прилагодити) супротстављајући се тако слепој, неразумној Сили, или (мање патетично) – одређеној дефиницији живота. Не треба ни рећи да ће ова Тишмина несрећна јунакиња, скончати камијевски, да ће после свих уништених животних рукописа и узалудних предања (рукописа који, ипак, збиља *горе*), подићи руку и на себе.

Тишма се, међутим, кад је опет запуцало, није склонио у Кафкин тамнозлатни Праг, нити у раскалашну џунглу Будимпеште, ту своју младалачку мишју рупу. Изабрао је Запад, препуштајући се дарезљивим а заслуженим литерарним стипендијама. У лето 1997. могли смо га срести у Тибингену, где му, као актуелном доценту, припада дужност да млађим и неафирмисаним писцима (тачније, списатељицама) зада тему њихових књижевних састава. Одлучује се за типичну тишминску: *Моћ и жене*. Као искусни уредник учествоваће у избору најбољих радова и књигу приредити за штампање, без обзира на то што је од првог слова свестан да су сви учесници, па и они најталентованији, сасвим промашили мету. То ће, наравно, прећутати, и када се критике објављених радова покажу похвалним, над *језивим надмајкама, женама које пуцају од вишталности и демонским бакама*. У реду, може и све то, мисли Тишма, благо се осмехујући на примедбу слависткиње Весне Цидилко, како су *фигури жене у овим текстовима пошитоно оиречне онима код Тишме и одговарају схватању већине млађе немачке женске популације*. Што је сасвим у реду.

Ми, пак, који стицајем околности не спадамо под крило малопређашњег одређења, готово поуздано знамо да Тишма није очекивао приче о вучицама, феминисткињама, боркињама за једнакост и *родну равноправност*, кундеријанским бркатим дрматоркама. Њега интересује мушкарчева моћ над женским телима, коју му даје, пре свега, истакнут друштвени положај, као, рецимо, у причи „Бдење”. Тамо се млади градски бог отац буди у недоба, замишљајући посету својој секретарици, још једној тишминској тридесетогодишњој хероини што *иада* на специфичан шефовски шарм и самопоуздање које даје осећај власти, далеко од *мобинга*, сваког другог облика политичке и сексуалне (не)коректности, у свету где је сваки, а нарочито љубавни однос – бруталан, где је све тек самозаборавно, зверско *парење*. Тој теми посветиће наш писац и читав новопронађени роман *Женарник*, углавном све што комотно стаје у метонимију из *Упошребѣ човека*, службену легитимацију полицијског преводиоца, која Средоју Лазукићу даје симболичку снагу да лако стигне до женске браве и без савршеног мушког калауза (да у далекој сличности парафразирамо касне стихове Васка Попе).

Бреخت је, пише Марилуиз Флајсер, трошио људе, па ни она није избегла улогу *предмета за упошребѣ*, вели у свом и плавом и мутном Ду-

наву Клаудио Магрис. Опроштајна писма пуна оптужби сведоче да су се, због суровог заводника Брехта, две жене убиле. Неки Тишмини јунаци као да су верне брехтовске реплике. Али не Б. Б.-а пристиглог из мрачних шума у његовој мајици, не Брехта песника, него човека у потпуној власти тамног, мушког животињства.

Мада је форма *Уиошребе човека* на први поглед дисперзивна, распрскавајућа (с великим бројем наративних рукаваца, дигресија које у једном трену постану главни ток, па се наједаред изгубе, улију у другу причу, да би се њихове ординарне мистерије разрешиле изнебуха, као успут, готово у полуреченици), ипак, на крају, читалац има утисак да је завршио правилан, геометријски прецизан, пун круг, да је управо обрнуо једну затворску или логорску шетњу, провозао се зидом смрти, сишао с вртоглавог рингишпила, после којег остаје само осећај мучнине и загушујуће левитације.

Такву структуру у *Уиошреби човека* Тишма најпре подржава повременим увођењем горколирских пасажа, с првом реченицом која се идентификује с насловом и темом читавог поглавља и са свим ликовима обједињеним у таксативни, наизглед бездушни, безосећајни списак болести, страсти, падова, неразумљивих знакова. Многи је већ истакао да ове слике јесу антологијски врхунци Тишминог приповедачког умећа. И с тим би се ваљало сложити.

Друга обједињујућа везивна *мадленица* јесте тајанствени Госпођицин дневник, чија се успутна судбина меша с трагичним животним илузијама јунака *Уиошребе човека*. Садржај дневника дуго се само наговештава, непрестано обећавајући решење, разлоге, утеху или тачку. Да би, скоро у финалу романа, на врхунцу свих подземних токова ове опоре приче, читалац коначно могао и сам да га прочита.

Мера његовог постчиталачког разочарања је и дубина пораза књижевних јунака Александра Тишме. Госпођицин дневник (на чијим корицама стоји иронично и умртвљујуће тужни натпис: *Poesie*) јесте безвредан документ, који сведочи тек о сопственој небитности, поразу, ништавилу. Из дневника не дознајемо готово ништа. Ако ту не рачунамо још једну потврду малог пакленог круга неважног, сићушног живота, омеђеног расутим јадиковкама, очекивањима, празним надама.

Интересантна и пажње вредна чињеница јесте и она да је стварни Тишма, човек дакле, пошао за својом бестрасном хероином, па је као многи саможиви писац обећао објављивање интегралне верзије сопственог дневника, орочујући га двадесетпетогодишњицом своје смрти и супруге му, као да ће, по истеку ове забране, бити било кога (осим понеког доконог књишког њушкала) заинтересованог за лаке комаде једног прохујалог, заборављеног живота, за ласцивне тајне некога ко као да и није био.

Али, то говори о другоме. О грозничавој, ватреној жељи за постојањем (коју деле, рецимо, и писац и његова јунакиња, његова фантазма слободе, а можебити и неки дивљи геније, ништа више него какав безимени *паланачки песник*), о чежњи за вечношћу, фриволној у својој узалудности. Круг се потпуно затвара и чини да је све једно, исто.

Госпођицин дневник ће, коначно, постати пичкин дим, па пепео, када то никоме не буде важно, када сви учесници овог величанственог Пада буду повезани, сви у власти непознате заразе, смртно болесни, малаксали од удара неименованог обољења, од којег, током целог свог дневничког живота, зазире и стрепи Ана Дрентвешек, Госпођица. Чи-стачица у предворју Пакла.

Langenbroich, јула 2010.